

El malson nazi des de la perspectiva del botxí

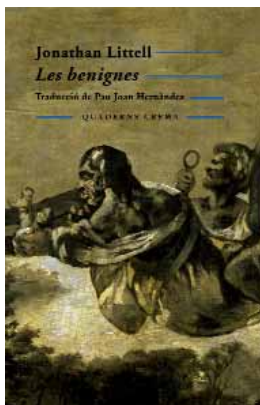
ELOI SERRANO

Professor associat a la Unitat d'Història Econòmica de la UAB

Les Benignes

Jonathan Littell

Barcelona: Quaderns Crema, 2007

Recentment ha aparegut una obra que ha sacsejat els ambients intel·lectuals del nostre país. Es tracta de la novel·la de Jonathan Littell, *Les Benignes*, obra guardonada amb el premi Goncourt. Serveixi d'exemple l'enrenou provocat que, tot i estar encara en la primera dècada del segle vint-i-un, Jorge Semprún ja l'ha qualificat com *esdeveniment del segle*.

Però anem a pams. L'autor, que té una història personal molt singular, va néixer a Nova York l'any 1967. Littell és descendent d'una família de jueus polonesos. Es va criar al sud de França i va estudiar a París; per això, la novel·la ha estat escrita en francès. Actualment viu a Barcelona, està casat amb una noia belga i té dos fills. Ha viatjat per mig món i, tot i la seva joventut, ha conegut de prop la desesperació i la injustícia; no en va, ha treballat per la ONG Acció contra la Fam a Rússia, Txetxènia, l'antiga Iugoslàvia, Ruanda, Afganistan i el Pakistan. Fruit d'aquestes experiències, en més d'una entrevista ha manifestat que Rússia s'ha convertit en un Estat feixista, on la ideologia oficial és el racisme i que tot el que va veure i viure en aquests llocs l'han ajudat en el treball de composició de la novel·la.

Potser –aquestes coses probablement s'hereten– la vena literària i la capacitat per estructurar una trama complexa i entenedora li ve de família: és fill del periodista i escriptor de novel·les *best seller* d'espionatge, Robert Littell.

Més o menys, ja tenim situat l'autor. Veiem ara el seu treball. Publicada a França fa més d'un any, *Les Benignes* gira entorn de les vivències i reflexions d'un alt oficial de les SS durant la Segona Guerra Mundial. El llibre té tots els requisits per esdevenir una obra de referència, alhora que indispensable per a qualsevol persona que vulgui, per una banda, estar al dia de l'actualitat literària i, per l'altra, conèixer, encara que de forma novel·lada, el nazisme des d'una perspectiva poc usual.

És poc usual perquè, sovint, la perspectiva i la visió dels treballs sobre nazisme i l'Holocaust giren entorn de les víctimes i dels països vencedors. Un dels elements innovadors i singulars de la novel·la rau, precisament, en situar a un membre de les SS com a protagonista de la història. Amb això, Littell escapa dels convencionalismes literaris que situaven les víctimes del nazisme com a protagonistes principals i narradors.

Aquesta perspectiva obliga el lector a fer un esforç addicional; ja que desenvolupa la trama des de l'òptica del botxí enlloc del de la víctima, foragitant el lector de qualsevol complicitat amb el protagonista en narrar amb cruïda les decisions, opinions i accions del protagonista, especialment quan descobreix que són moviments analitzats, programats, previstos i recolzats per un marc teòric i social molt consistent.

L'autor utilitza la primera persona per entrar en la complexitat mental del protagonista i, d'aquesta manera, més que les atrocitats materials, el que de veritat esgarrija és l'estructuració d'un model sistematitzat que pretenia ser racional, coherent i aplicat. Littell ens mostra com la filosofia i la ideologia nazi estaven fortament fonamentades en unes bases culturals molt sòlides i que anaven, com ell mateix diu, "més enllà d'un presumible boig que cridava per la ràdio". Ans al contrari, un dels elements de reflexió més

interessants que es deriven de la novel·la rau en presentar el nazisme com una ideologia recolzada per un sector prou representatiu de la intel·lectualitat i dels sectors dinàmics de la societat alemanya (i, per què no, europea) del moment. De fet, el protagonista de la història, Maximilien Aue, doctor en Dret, és una persona extremadament culta i refinada, que es mou en un món polític i social modern, consistent i eficaç en la pitjor acceptació del terme.

Richard J. Evans, en el seu llibre *El tercer Reich en el poder* (Editorial Península), explicita molt bé l'ascens i la consolidació del nazisme, mostra com empresaris, cate-dràtics, investigadors i un percentatge prou important de la societat civil va recolzar l'opció nacionalsocialista. Es fa difícil d'acceptar que tota l'estructura organitzativa, econòmica i legal es pogués sostenir sense, com a mínim, una certa passivitat, voluntària o forçada, i una alta participació voluntària i convençuda. D'aquí el difícil repte de buscar i assumir responsabilitats.

La novel·la exposa que hi ha una responsabilitat col·lectiva de la societat alemanya que no pot separar-se ni diluir-se de les responsabilitats individuals. Fins i tot el protagonista del llibre, que comet atrocitats en nom del bé comú, té la necessitat de fer la seva feina de forma correcta i eficient.

El 1961, Hannah Arendt va cobrir per al *New Yorker* el judici sobre Adolf Eichmann a Jerusalem. Fruit d'aquest treball periodístic en sortí l'obra *Eichmann a Jerusalem: un estudi sobre la banalitat del mal*, on fa una reflexió sobre un nou model de criminal que actua sota unes circumstàncies que li fan pràcticament impossible saber que està actuant malament. En parlar de banalitat del mal, Arendt (com Littell) parla de la irreflexió i la ignorància que se li suposa a qui comet crims acatant ordres, fet que no l'ha d'alliberar de culpa però sí que el fa subjecte a una nova forma de judici. No cal dir que aquest punt de vista d'Arendt va generar força polèmica en el seu moment, el ressò de la qual encara ens arriba de tant en tant com ara en el llibre de Littell.

Per tal d'emfatitzar el compromís implícit del què gaudia el nazisme, especialment en els moments d'ascens i consolidació, l'autor, en el primer capítol de la novel·la, tracta de presentar el protagonista com algú corrent, normal. Per això avisa el lector dient-li: "sóc un home com qualsevol altre, sóc un home com vosaltres ¡vinga, va, si us dic que sóc com vosaltres!". Sembla que Littell li vulgui donar un rostre humà, definit i concret a la monstrositat nazi. Potser no és el primer que ho intenta, però sí que l'autor ho aconsegueix en aquest cas.

Fa pocs dies, en un seminari sobre economia internacional, un dels ponents manifestava que ningú que tingui inquietuds intel·lectuals orientades al camp social, ja sigui en política, en economia o en història, pot passar sense haver llegit la novel·la de Littell i haver vist la pel·lícula d'Oliver Hirschbiegel *El Hundimiento*. No sé si s'ha de ser tant categòric, però, efectivament, el nazisme, en el seu procés d'implantació, desenvolupament i caiguda, deixà en la societat occidental una petjada tan intensa, que és pràcticament impossible, o molt difícil, entendre l'evolució política, social i econòmica d'Occident en els últims seixanta anys sense conèixer el que va representar.

La consolidació de l'Estat del benestar, el multilateralisme polític fonamentat en institucions supranacionals com la ONU o la integració europea, les polítiques econòmiques orientades a assolir la plena ocupació i l'intent generalitzat d'impulsar valors ètics de solidaritat i fraternitat, han estat els antídots, fins al moment, per evitar un ressorgiment dels totalitarismes. La incògnita rau en saber si aquests instruments s'esgoten o són insuficients en un món on els vells problemes es van presentant una vegada i una altra amb cares noves. ■

Tres lecciones sobre la sociedad postindustrial

Daniel Cohen

Buenos Aires: Katz Editores, 2007

Noves notícies d'un futur que ja és aquí

Les ciències socials es basen en mirar de comprendre el passat, entendre el present i, en la mesura del possible, predir el futur. Derivat d'això, molts dels seus teòrics, ja siguin historiadors, economistes, sociòlegs o politòlegs, han tractat, en major o menor mesura, d'esbrinar les diferents fases de l'evolució social, cadascú sota el prisma del seu àmbit de treball, on aquest procés d'anàlisi s'acostuma a tancar amb la predicció. Ha estat en aquest sentit que molts teòrics del social fan el possible per identificar la fi de la fase vigent, alhora que preveure les característiques i inici de la fase següent. En aquesta forma d'estructuració i anàlisi hi ha tingut una gran influència Karl Marx, per allò que deia que la història és una successió de fases en la que el capitalisme n'és una de més.

El llibre de Daniel Cohen tracta d'inferir sobre la immediata fase de l'evolució social en la que, segons ell, ja hi som. I se centra en la idea que, tot i acceptant el capitalisme com una fase més de la història, hauríem de discernir sobre les diferents etapes d'aquest capitalisme.

Abans d'endinsar-nos en el que explica el llibre, seria interessant conèixer una mica l'autor. Potser la seva biografia ens podrà ajudar a entendre l'enfocament que dona a la narració. Daniel Cohen va néixer a París el 1953, va estudiar matemàtiques a l'École Normale Supérieure de París, i més tard, el 1986, es va doctorar en Economia. Ha estat consultor del Banc Mundial, del Banc Central de Rússia i membre de diferents organismes d'anàlisi econòmica a Europa. En l'actualitat és professor de l'École Normale Supérieure de París, editorialista de *Le Monde* i conseller científic del Centre de Desenvolupament de l'OCDE.

Aquest llibre és un assaig sorgit de les tres conferències que va donar al Col·legi de França entre el 5 i 7 d'octubre del 2005. És, per tant, un llibre breu quant a l'extensió, 130 pàgines, però molt intens pel que fa al contingut. Escrit de forma planera i entenedora (sorgeix d'un text pensat per transmetre's oralment), l'autor tracta de sintetitzar el perquè hem entrat en una nova era, la post-industrial, i el perquè hem deixat enrere una altra, la industrial. Sota el meu parer, les virtuts del llibre no rauen tant en presentar l'adveniment d'una nova era, tema recurrent i tractat per diversos autors, sinó en la concreció, estructuració i anàlisi que Cohen fa del passat, del present i, és clar, del futur. Potser, des del punt del vista científic no hi ha una gran aportació teòrica; la rellevància li ve, doncs, de l'enfocament de les seves conclusions.

A la primera lliçó, titulada "L'era de ruptures", l'autor exposa que hi ha cinc ruptures que expliquen el pas d'una societat industrial a una de post-industrial: la industrial, la social, la cultural, la financera i la globalitzadora. El que pretén Cohen que aprenguem en aquest capítol és entendre que del capitalisme contemporani desapareixerà, a causa d'aquestes cinc ruptures, la imatge de la gran empresa que integra totes les capes de la societat.

A la segona lliçó, "La nova economia-món", explica la gran transformació que patirà l'economia mundial derivada, per un cantó, de l'aparició de nous actors rellevants com la Xina, l'Índia i Rússia; i per l'altre, per una nova divisió del treball basada en una estructura econòmica en la que, augura l'autor, el disseny del producte i la seva distribució, resultaran més costosos que la seva fabricació.

La darrera lliçó, "¿Existeix un model social europeu?", tracta de comparar el model social nord-americà amb el de les principals nacions europees. En aquest capítol dona una sèrie d'idees per resoldre el que segons Cohen seran els principals problemes socials de la nova era. En aquest sentit, l'economista planteja que la societat del coneixement i de la informació ha de tractar de resoldre els problemes globals, donant resposta als desafiaments locals.

Hi ha diversos autors, com Manuel Castells, que també han tractat d'identificar de forma global les interaccions derivades del canvi tecnològic i l'estructuració econòmica i social, tant a nivell planetari com en l'àmbit local. Algunes d'aquestes teories de vegades acostumen a topar en com establir un nou marc de governança global en un context on la integració econòmica genera, de forma cada cop més ràpida, nous escenaris socials, i on les receptes clàssiques i la seva capacitat d'acció esdevenen cada cop més insuficients.

La preocupació cap a on va el món i amb ell la societat, és tan antiga com la societat mateixa, i cada individu s'ha preocupat sobre el futur prenent com a premisses el seu present i passat més immediats. En el nostre moment històric, el final de la Segona Guerra Mundial marca l'inici on els estudiosos creuen distingir un nou tipus de societat. Les transformacions en l'àmbit social, tecnològic, econòmic, polític i cultural dels últims cinquanta anys, i la proliferació sistemàtica d'obres que han descrit o vaticinat la naturalesa de la societat que se'ns ve al damunt no fan més que incrementar la necessitat i l'ansietat per determinar la *nova* era –societat en la què ens endinsem. El llibre d'en Cohen tracta d'alleugerir-nos aquesta ansietat. Quedi a consideració del lector si ho aconsegueix o si li provoca noves preocupacions. En tot cas, segur que l'estimularà intel·lectualment. ■ E.S.

La impúdica consciència de classe

CARLOS MONTAÑA

Periodista

La primera novel·la de Javier Pérez Andújar (Sant Adrià del Besòs, 1965), *Los Principes Valientes*, és una crònica autobiogràfica de la cara B de Barcelona, de l'extraradi de la fortor, del cinturó industrial, dels marges del Besòs. Això sí, no hi ha cap concessió al misticisme obrer de finals de la dictadura franquista. De fet, l'autor no esgarrinxia les 233 pàgines amb històries crues i tèrboles del lumpenproletariat de la immigració, sinó que retrata la realitat tal com raja. “Uns tenen tolls com altres tenen piscines, i a la superfície implacable dels nostres tolls descansa un arc de Sant Martí d'oli. El carrer és ara un fangal, un versicle del Gènesi, on la terra espessa, mullada, s'enganxa als talons de la gent, a les rodes dels camions [...]”. Pérez Andújar descriu i visita els racons de la seva infantesa xarrega amb suavitat i respecte, sense alteracions.

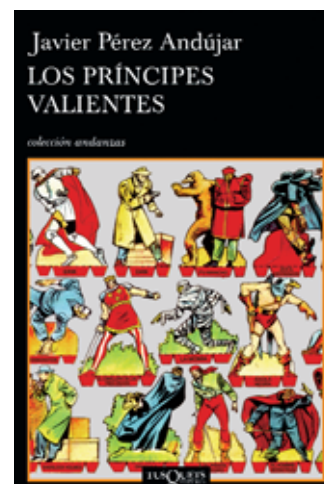
Amb aquesta història de l'amistat entre dos nens (el narrador i el seu company Ruíz de Hita) i de l'amor incondicional a la literatura, l'autor, de forma poc intencionada, deixa constància de les diferències amb els altres. El protagonista intueix –a través de les pàgines d'un groc obsolet de *La Vanguardia Española* del barber del barri– que viu a la frontera amb un món, amb una classe, amb “una vida que no té res a veure amb el que descobreix entre les torres d'alta tensió i el fang vermell de les obres”. Un riu Besòs de color merda líquida, de química pura, de clavegueram a cel obert marca la línia divisòria amb la llunyania desconeguda de la gran ciutat –com a concepte– que només es dibuixa a través de la televisió amb sèries com Colombo o Kojak.

Pérez Andújar retrata la Barcelona industrial de les carències, de “personatges secundaris [...] de vassalls, més que de senyors”. Allà no existeix un incipient mètode Rosa Sensat per a nens catalanets amb activitats extraescolars. Allà impera el sistema Don Antonio, antic militar a l'Ifni que s'abraça al seu acordió per cantar: “*Aprended niños queridos a conocer vuestra patria*”. En aquesta pàtria la clandestinitat de les assemblees a la fàbrica grisa del pare del protagonista, les primeres vagues obreres, el matinar de la mare per cuinar truites pels companys empresonats i les històries de l'oncle Ginés nodreixen la vida del petit. Aquí, a banda de llegir per acostar-se a la llibertat, una de les principals activitats extraescolars és fer-se escolanet de la parròquia local.

Los príncipes valientes

Javier Pérez Andújar

Barcelona: Tusquets, 2007

Qui som?

La Fundació Rafael Campalans és una entitat sense ànim de lucre que, a través de la recerca i l'anàlisi, té com a objectiu principal la difusió del pensament socialista democràtic. Laboratori d'idees del PSC, la nostra Fundació desenvolupa la seva feina al voltant de cinc grans eixos: impulsar la reflexió entorn al federalisme; seguir l'evolució del debat sobre la socialdemocràcia; elaborar estudis sobre polítiques de benestar; oferir idees per tal d'avançar en la construcció europea; i avaluar i elaborar propostes d'implementació de polítiques d'immigració.

La Fundació difon la seva recerca a través de l'edició de diverses publicacions periòdiques, d'entre les quals destaquen la col·lecció **frc Llibres**, aquesta revista, que ha redissenyat el seu format, i els **Papers de la Fundació**. A més, des de la Fundació s'impulsa l'organització de conferències i seminaris, i la coordinació de grups de treball, dels quals sorgeixen treballs monogràfics que s'editen a la col·lecció **Debats**.

Un dels principals actius de la Fundació és el nostre **Arxiu Històric**, fons documental indispensable per al coneixement de la història política de Catalunya des de 1939, i particularment de la lluita per la democràcia i el paper desenvolupat per les organitzacions socialistes. La tipologia documental que hi trobem és molt variada: des de publicacions periòdiques fins a fulls volants, passant per manifestos, declaracions, informes, material iconogràfic.

Desitjo col·laborar amb les finalitats de la Fundació Rafael Campalans amb la quantitat de _____ € (*)

Mensuals   **Trimestrals**   **Semestrals**   **Anuals**   QUOTA MÍNIMA: Mensual 7€ Trimestral 21€ Semestral 42€ Anual 84€

Nom: _____ Cognoms: _____

Adreça _____ CP _____ Població _____

NIF _____ Telèfon _____ e-mail _____

ORDRE DE DOMICILIACIÓ

Codi Compte Client: /

Signatura del titular del compte: _____
Data _____

Us prego que amb càrrec al meu compte i fins a nou avís, atengueu la present ordre de domiciliació

(*) Les donacions a fundacions gaudeixen de beneficis fiscals reconeguts per les lleis. Les dades que ens proporciona seran recollides en un fitxer del qual el responsable és la Fundació Rafael Campalans. La finalitat d'aquest fitxer és mantenir-lo informat sobre les activitats que oferim. En compliment del que estableix la Llei 34/2002, l'informem que si no desitja rebre més notícies, pot donar-se de baixa del nostre servei adreçant-se a fundacio@fundaciocampalans.com

Tot i que en cap cas l'autor busca donar una lliçó amb una radiografia sociològica ni antropològica per entendre la vida als suburbis en aquella Barcelona d'aquells temps, sí existeixen alguns elements que permeten dur a terme lectures paral·leles. Fa trenta-cinc anys la consciència de classe quedava molt clara, especialment la consciència de segona classe. La família del protagonista com moltes noves famílies catalanes de molts nous extraradis catalans sabia qui era, d'on venia, quina era la seva destinació ideològica. Aquesta obra regalima seguretat sobre els orígens i aquesta certesa resulta hores d'ara gairebé impúdica, acolloneix de tant pornogràfica.

Actualment, l'anomenada consciència de classe esdevé un concepte incert, un mite de militant d'esquerres que ha superat els cinquanta, que o bé corria davant dels grisos o bé va participar a la Caputxinada. La lluita de classes, lligada a la identitat, ha perdut completament el sentit. El dret i el deure a l'èxit immediat, a la satisfacció de les pulsions més sòrdides o més exquisides, a la segregació constant de dopamina ha creat monstres ambiciosos que netegen la seva mala consciència sota el sol de la solidaritat. El nou doctor Jekyll i Mister Hyde esdevé un bulímic compulsiu de cultura, de política, d'informació i de bones accions en forma de donatiu a alguna ONG. El nou revolucionari s'ha convertit en consumidor. Qui més guanya més té, qui més té més compra, qui més compra més segur i satisfet se sent.

Es fa la revolució perquè queda bé, però sense projecte. Pensar, malgastar neurones, presentar iniciatives suposa massa esforç. Algú podria ofendre's. La consciència de classe ha quedat completament diluïda en un maremàgnum sense sentit. Les generacions universitàries més preparades combaten per un grapat d'euros; que es matin entre ells. La societat pareix noves estructures, noves formes: no cal formar-se ni preparar-se, millor vendre's la consciència i l'ànima a un programa de televisió. Millor enviar un *sms* per obtenir gratis un Porsche Cayenne. Sense cap mena de dubte resulta més ràpid i més gratificant. Els nous èpsilons lobotomitzats semblen portar tatuat a les retines la paraula èxit? Tot això ha passat en el decurs dels últims trenta-cinc anys, només en trenta-cinc anys? ■

Desfici davant l'enganyifa moral

“**E**l instinto de libertad en el hombre es invencible. Había sido reprimido, pero existía. El hombre condenado a la esclavitud se convierte en esclavo por necesidad, pero no por naturaleza”. Amb aquestes paraules Vasili Grossman (Berdíchev, 1905-Moscú, 1964) es refereix a la repressió contra les insurreccions estalinistes a *Vida y destino*. Per primera vegada ha arribat a les llibreries en versió íntegra i traduïda directament del rus al castellà –en breu es publicarà en català– una obra clau de la literatura soviètica crítica amb el règim. La particularitat i la valentia d'aquesta novel·la rau en la seva condició de bomba de rellotgeria interna. No es tracta d'un dissident exiliat i cabrejat que engega amb violència contra el règim dictatorial dels soviets per deixar anar les seves pulsions, ben al contrari.

Grossman va ser durant bona part de la seva vida professional un dels periodistes més reconeguts de la Unió Soviètica, fins que va dir prou amb aquestes 1.111 pàgines, a l'edició castellana. Com a periodista va cobrir el setge de Stalingrad el 1942 i va convertir-se en el primer en donar a conèixer al món l'exclusiva de l'existència dels camps d'extermini nazis. Però l'insult que suposava *Vida y destino* el va condemnar a l'oblit. El règim de Nikita Khruixtxov va impedir la publicació de l'obra. L'oligarquia del proletariat considerava que qui llegís aquelles fulles podria quedar maleït per sempre i calia impedir-ho. De fet, el llibre no va veure la llum fins a la dècada dels vuitanta i fora de la URSS. El jueu Grossman havia posat en evidència la presumpta grandesa de la dictadura dels tsars rojos. Havia demostrat que els ideals

Vida y destino

Vasili Grossman

Barcelona: Galaxia Gutenberg /
Círculo de Lectores, 2007

Vasili Grossman
Vida y destino

del poble alliberat de l'absolutisme s'ensorraven des de feia temps en nom de la falç i el martell.

Vida y destino es converteix des de la primera a l'última paraula (silenci) en l'escorxador d'un règim que lluita per la seva subsistència enmig del setge nazi d'Stalingrad. Amb el ganivet de l'observació acurada l'autor esbudella l'esfera pública i privada de la URSS en guerra. Es tracta d'una novel·la coral que posa en evidència el cinisme dels personatges atrapatats en la teranyina del totalitarisme. Grossman aborda quatre àmbits diferents plens de contrastos. Les circumstàncies vitals de la família Shaposhnikov, que pertany a la *intelligentsia* científica i porta una existència regalada, posen de manifest en diverses ocasions la flacidesa intel·lectual dels buròcrates de partit acollonits per la pèrdua del seu estatus. D'altra banda, es donen a conèixer les vides de diversos personatges als camps de concentració.

L'autor fuetreja també el cervell del lector amb les penoses condicions a les instal·lacions d'extermini. Però va més enllà. Retrata l'ànima humana dels habitants de l'infern. Descriu el comportament dels generals, dels soldats, dels presoners que organitzen la dissidència comunista interna i el sabotatge i les històries dels coordinadors dels presoners destinats a les cambres de gas: els temuts *Sonderkommando*. Tenen privilegis. Poden violar a la jueva que més els agradi mentre camina cap a la mort. Al final de la jornada poden recollir bossetes amb dents d'or. A partir de la plana 678 es succeeixen uns quants capítols sobre els mètodes d'eliminació. Grossman aconsegueix descriure l'horror en una cadència de rebuig, fàstic, compassió i tendresa que semblen deixar una mena de reguitzell de pertorbació a les neurones de qualsevol lector.

El llibre, a més, descriu minuciosament la guerra entre les runes de Stalingrad amb l'avanç o la retirada de l'exèrcit roig o de les tropes nazis casa per casa. Grossman dona la pauta sobre el fenomen del nepotisme que s'ha repetit i es repetirà durant segles. En aquest cas assoleix cotes extremadament sinistres en mostrar-se enmig d'un conflicte armat en el que la vida de milers de soldats deixa de tenir importància. L'autor adverteix amb múltiples exemples que molts dels generals rojos eren farsants, aficionats; simples funcionaris sense cap mena de formació tàctica ni tècnica moguts per impulsos ridículs, un caricatura del mateix Stalin. “*¡En un año de guerra he conocido a un montón de esa calaña! Maldicen, amenazan con una pistola, mandan irreflexivamente a los hombres bajo fuego enemigo. [...] ‘O te lanzas al ataque o te mando fusilar como a un perro’. Así que llevó a sus hombre al matadero, como ganado*”, diu un dels personatges.

L'altre àmbit en el que es centra Grossman el componen les petites històries dels ciutadans de la URSS. El llibre recull el dia a dia dels pagesos, els mecànics, les operàries de les fàbriques. Però, per sobre de tot, l'autor aconsegueix situar en un lloc destacat al principal protagonista de l'obra. De fet, el llibre està completament consagrat a la manipulació que s'exerceix sobre els individus i els seus sistemes coercitius. “*Las personas saben como vencer el miedo; los niños caminan en la oscuridad, los soldados entran en combate, un joven da un paso adelante para saltar al vacío en paracaídas. Pero aquel otro miedo, particular, atroz, insuperable para millones de personas, estaba escrito en letras siniestras de un rojo deslumbrante en el cielo plomizo de Moscú: el miedo al Estado*”.

El llibre del periodista jueu és una resposta des de la seva agitació moral contra un sistema controlat per una classe política enquistada i preocupada únicament en conservar el poder i les seves regalies. Aquesta alerta va arribar massa tard, però trenca definitivament els mites sobre el paradís dels obrers de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques. El comentari d'un soldat de l'exèrcit roig durant el setge d'Stalingrad posa de manifest la consciència de l'enganyifa. “*No se puede guiar a los hombres como a un rebaño de ovejas, y esto Lenin, a pesar de ser una persona inteligente, no lo comprendió. El objetivo de la revolución es liberar a los hombres. Pero Lenin decía: ‘Antes os dirigían de modo estúpido, yo lo haré de modo inteligente’*”. ■ **C.M.**